

פסטיבל המוזיקה הבינלאומי "הרי-בולבול" בשושה בשנת 2021. נערך לראשונה בשנת 1989, ונמשך עד היום מלבד לשנים של הכיבוש הארמני.

לאמצעי חדש להמחשה חזותית של המהות והתוצאות של המדיניות הכובשת והאגרסיבית של ארמניה לעולם כולו ולדורות הבאים.

שחרור קרבאך פירושו לא רק החזרת שלמות הטריטוריאלית של המדינה, אלא גם שלמות התרבותית של אזרבייג'ן. התרבות במובן הרחב של המילה חוזרת לארץ זו. לראשונה מאז שחזור העצמאות של אזרבייג'ן צמחו תנאים לייצוג מלא של התרבות האזרבייג'נית לעולם כולו, על כל עושרה וגווניה - כתרבותם של התושבים המקוריים בארץ זו. יצוין כי בהוראת נשיא אזרבייג'ן ישוחררו גם הכנסיות האלבניות העתיקות בקרבאך, שעברו שינויים במבנן במהלך הכיבוש הארמני במטרה להציג אותן ככנסיות גרגוריאניות ארמניות.

לצד הפרויקטים היועדים להרחבת ההיכרות עם המורשת האסלאמית והנוצרית במדינה, לאחרונה השיק משרד התרבות של אזרבייג'ן קמפיין עולמי המלווה בהאשטג "שלום למען התרבות" (#Peace4Culture) שמטרתו להגן על המורשת התרבותית, בניית חברה בת קיימא ששוחרת שלום, וגם למידה על תפקיד התרבות בהשגת השלום ואת תפקיד השלום בהתפתחות התרבות. באופן כללי, יוזמה זאת של המדינה נועדה ליידע את הקהילה העולמית ככל האפשר על אוצרות התרבות האזרבייג'ניים, הממוקמים בקרבאך המשוחררת מכמעט 30 שנות כיבוש, כולל היהלום שבכתר – העיר שושה. ✨

השרים של רפובליקת אזרבייג'ן מיום 27 באפריל 1988, ומאוחר נוספה לרישום המדינה המגן על אנדרטאות התרבות (באמצעות צו מאת קבינט הממשלה של אזרבייג'ן מיום 2 באוגוסט 2001). כמו אנדרטאות אחרות של היסטוריה ותרבות, כנסיית קונצ'ין תשוחזר על בסיס עדויות היסטוריות וחומרים ארכיוניים, במטרה להחזיר את המראה האדריכלי המקורי שלה.

מטרת העבודה שבוצעה ושל העבודות הנמשכות היא להחזיר לעיר שושה את הכינוי של בירת התרבות האזרבייג'נית, ובמקביל ליידע את הקהילה הבינלאומית על מעמדה המיוחד של עיר זו כערש התרבות האזרבייג'נית, בעיקר - של אמנות מוזיקלית. אירוע מכונן מבחינה זו היה פסטיבל המוזיקה "חריבולבול" בשושה ב-12-13 במאי 2021, הפסטיבל שם זרקור על התרבות האזרבייג'נית בכללותה. בנוסף, קיימת תוכנית של פסטיבל השירה על שם וואגיף בשושה, שיערך עוד השנה בתמיכת ארגונים בינלאומיים.

עבודות שיקום נרחבות נמשכות גם באגדם, העיר הגדולה ביותר בקרבאך, שאותה כינו העיתונאים הזרים "הירושימה שבקווקז". נשיא אזרבייג'ן הניח את הבסיס לפרויקט שיקום העיר. תוכנית אב חדשה של העיר ומספר פרויקטים של תשתיות הוצגו לקהל. התוכניות כוללות הקמת "מוזיאון הניצחון" ו"מוזיאון הכיבוש" תחת כיפת השמים. אגב, מתוכננת גם פתיחה של מוזיאונים של הכיבוש בסגנון דומה גם ביישובים גדולים אחרים באזור. מוזיאונים אלה יהפכו

מוזיאון הלחם באגדאם. נבנה בשנת 1983. נהרס בזמן הכיבוש הארמני של העיר.

את הפעולות האלו ולנקוט באמצעים ההולמים הקבועים בהסכמות בינלאומיות. בנוסף, ביקשה אזרבייג'ן מאונסק"ו לשלוח משלחת לשטחים המשוחררים. במקביל, מתבצעת עבודה תכליתית שמטרתה - להודיע לקהילה הבינלאומית על התנהלותה הברברית של ארמניה בארצות שנכבשו בעבר. לשם כך מאורגנים ביקורים בשטחים המשוחררים של אישים זרים, של נציגי ארגונים בינלאומיים, של אנשי התקשורת, ושל הצוות הדיפלומטי שהוסמך באזרבייג'ן.

בהתאם לצו של נשיא אזרבייג'ן "על ארגון הממשל הזמני המיוחד בשטחים המשוחררים מהכיבוש" מיום 29 באוקטובר 2020, ועד לחודש יוני 2021, ערך משרד התרבות האזרבייג'ני בדיקה של 314 אנדרטאות של היסטוריה ותרבות הנכללות ברשימה הרלוונטית של המדינה, וכמו כן של 125 אנדרטאות שהתגלו לאחרונה, שלא צולמו עבור רישום המדינה בעבר, לצורך בירור המלאי ויישום ההגנה הראשונית. התברר שרוב האנדרטאות הללו נהרסו כליל על ידי הכובשים, חלק קטן נשמר חלקית, ואילו אתרים אחרים נפגעו או נבנו מחדש.

כיום, עבודות השיקום צוברות תאוצה על האדמות המשוחררות מהכיבוש. תשומת לב מיוחדת מוקדשת לשישה, ששם מתבצעות עבודות שיקום קברים, חאנים, מסגדים ומוזיאונים ביתיים, וגם בכנסיית קונצ'ין, שבמהלך הכיבוש עברה שינוי מבנה תכליתי במטרה לשנות את המראה שלה. כנסייה זו, שנבנתה בשנות ה-80 של המאה ה-19, הוכרזה כמוגנת בידי המדינה באמצעות צו מועצת

נראו ברבריות, ונדליזם והרס בקנה מידה שכוה, הרס מכון של ערים וכפרים. זו ברבריות, זהו רצח תרבותי של עם", ציין נשיא אזרבייג'ן אילהם אלייב. אין ספק שהכובשים הארמנים ניסו בכך למחוק את כל סימני קיומה של המורשת ההיסטורית והתרבותית האזרבייג'נית בשטחים שכבשו.

כפי שציין נשיא הרפובליקה יותר מפעם אחת, אזרבייג'ן מעולם לא השלימה עם כיבוש חלק משטחה, והחזרתה של המדינה לשלמותה הטריטוריאלית נותרה משימה בעלת חשיבות לאומית לאורך כל שלושת העשורים הללו. לבסוף, הגיעה השעה המיוחלת: ב-27 בספטמבר אשתקד, בתגובה לפרובוקציה נוספת מצד הצד הארמני, אזרבייג'ן פתחה במבצע פעיל בהתקפה נגדית, וכתוצאה ממלחמת ניצחון בת 44 יום, שוחרר כל האזור של קרבאך, ובתוכו שוחררה גם העיר שושה, ערש התרבות האזרבייג'נית. כתוצאה, שוחררה שלמותה הטריטוריאלית של המדינה, ואיתה גם שמירה הנורמות הרלוונטיות של המשפט הבינלאומי.

למרבה הצער, היום כל מי שמגיע לבקר בשטחה של אזרבייג'ן ששוחרר לא מכבר, רואה מול עיניו נוף מדכא של חורבן והרס. מלבד לכפרים ויישובים, נשרפו באכזריות גם מונומנטים של היסטוריה ותרבות הלאומית, ואפילו כנסיות ובתי קברות חוללו ונהרסו. משרד התרבות של אזרבייג'ן פנה בבקשה ל-UNESCO, ISESCO, UNAOC, וכמו כן למשרדים הרלוונטיים של 150 מדינות בעולם בקשר להרס מכון של אנדרטאות מורשת תרבותית בשטחים שנכבשו בעבר בידי ארמניה. בפניה נכללת הקריאה לגנות

עבודת רסטורציה במוזוליאום של מולה פנה וג'ף, שהיה משורר וגם הוויזר של הנאות קרבאך בשושה. המאוזוליאום, שנבנה בשנות ה-70 של המאה ה-20, נשדד וניזוק קשות במהלך הכיבוש הארמני.

פעולה זו משתלבת היטב במדיניות הכללית של ארמניה, שכללה ניכוס המורשת החומרית והרוחנית של אלבניה הקווקזית ושל העם האזרבייג'ני.

באשר לאנדרטאות המורשת המוסלמית בקרבאך, במהלך הכיבוש הארמני הם הפכו ליעד להרס שיטתי ותכליתי. רק מעטים מבין כמעט 70 המסגדים שרדו בשטחים הכבושים, חלקם במצב רעוע וחלקם עברו "מייקאובר" אדריכלי ששינה את המראה המקורי לחלוטין, הכול בתואנה של "רסטורציה". בין המבנים הדתיים שהוכושים הארמנים השחיתו עד היסוד מנזר גם הכנסייה הרוסית האורתודוקסית בכפר קורופאטקיננו שבאזור חוג'וונד. אותה מדיניות של הרס יושמה ביחס למורשת ההיסטורית והתרבותית של העם האזרי בכללותו. הכובשים הרסו ובזזו יותר מ-20 מוזיאונים, שתערוכותיהם הכילו עד 40 אלף מוצגים, רבים מהם היו בעלי ערך היסטורי רב. מנומנטים עתיקים רבים נהרסו או נבנו מחדש במטרה להפוך את קרבאך לשטח ארמני. לא זו בלבד, אלא שגם במהלך השוד המתמשך של בתי המגורים על ידי הכובשים הארמנים, נשדדו שטחים עתיקים ומוצרי שטיח יקרי ערך.

"לאורך כל ההיסטוריה של האנושות היו הרבה מלחמות והרס בעולם, אבל אני חושב שבמאה העשרים ואחת טרם

זכתה לתהילה מיוחדת המשוררת האזרבייג'נית המדהימה חורשידבאנו נטבן (1832-1897), שהייתה בתו של החאן מחטיג'ולו, החאן האחרון של קרבאך. המעגל הספרותי שלה כלל מספר משוררים מפורסמים של אותה תקופה. נטבן עצמה הייתה גם אמנית מוכשרת, ועסקה גם ברקמה. במהלך נסיעתו לקווקז בשנת 1858, אלכסנדר דומאס האב נפגש עם המשוררת, ושיבח אותה בספרו "מסע לקווקז". יחד עם זאת, נטבן עסקה במעשי חסד, וסבסדה את בניית מערכת אספקת המים לשושה מכספיה. בין נציגים בולטים אחרים של ספרות קרבאך של סוף המאה ה-19 תחילת המאה ה-20 אפשר להזכיר את המשורר והסאטיריקן המפורסם נסים-בק זכיר, וגם את הסופרים המשכילים והמחזאים אבדורגים-בק ח'קווערדייב, יוסיף וזיר צ'מנזמיני, ואת סולימאן סאני אחונדוב.

בית הספר לשוירת השטיחים בקרבאך הוא אחד משבעת בתי הספר לאמנות השטיח האזרבייג'נית, ומלאכה זו הייתה נפוצה בכל האזור. רבים מהשטיחים הארוגים בקרבאך מוצגים כעת בתערוכת המוזיאונים המובילים בעולם. פן נוסף של ההיסטוריה העשירה של קרבאך הוא גידול הסוסים. כבר בימי הביניים זכו הסוסים מקרבאך לתהילה בארצות רבות במזרח ובאירופה, באותה תקופה הם גם יצרו בסיס ליחידות הפרשים של חצרות המלוכה האירופיות והשתתפו במרוצים בהצלחה רבה.

קרבאך ידוע גם בשל עקבות ושרידים של אדם פרהיסטורי במערת אצ'ך, שגילה הוא 2 מיליון שנה. באזור זוהו ונחקרו התרבות הארכיאולוגית הפלאוליתית של גרוצ'אי, התרבויות קורה-ארז וחוג'אלי-גבאי, הקשורות לתקופת הברונזה והברזל. בסך הכול אותרו בשטחה של קרבאך 13 אנדרטאות של היסטוריה ותרבות העולם, 292 אנדרטאות של תרבות לאומיות, ו-330 אתרים בעלי חשיבות מקומית. באזור קיימות אנדרטאות רבות של התרבות הנוצרית עוד מימי אלבניה הקווקזית. הכנסייה האפוסטולית האלבנית - הכנסייה הנוצרית הוותיקה ביותר בקווקז - התמוטטה במאה ה-19 לאחר הכיבוש של דרום הקווקז על ידי האימפריה הרוסית. השלטונות הרוסים החלו ליישב בכפייה את הארמנים מאימפריה העות'מאנית השכנה ומפרס הקאג'ארית בשטחים החדשים שנכבשו. במהלך יישוב זה החלו אנשי הכמורה הארמניים לנכס באופן פעיל את הכנסיות האלבניות. בשנת 1836, בהחלטה של מועצת הכנסייה הרוסית האורתודוקסית ("הסינוד הקדוש") הכנסייה האפוסטולית האלבנית כופפה לכנסייה הגרגוריאנית הארמנית. לאחר מכן, עשרות כנסיות אלבניות בקרבאך הפכו לכנסיות ארמניות. מאוחר יותר, במהלך תקופת הכיבוש הארמני 1992-2020, המנזרים האלבנים מימי הביניים המוקדמים של קרבאך - מנזר גנדוסאר וחודאוונק שבאזור קלבאג'אר, מנזר אגוג'ולן באזור לאכין עברו כמה שינויים בפרטים האדריכליים ובסמלים הדתיים, ולאחר מכן החלו הרשויות והמדענים הארמניים להכריז על היותם אנדרטאות התרבות והדת של ארמניה.

אימארת הוא ארמון של פנאהלי חאן מקרבאך באגדאם שנבנה במאה ה-18. בתקופת הכיבוש הארמני של אגדאם שימש הארמון כמכלאת בקר.

זכתה העיר בכינוי "הקונסרבטוריון של דרום הקווקז", אך זה היה מאוחר יותר. עשרות מוזיקאים וזמרים מצטיינים שפעלו במסגרת האמנות המוזיקלית האזרבייג'נית חיו ועבדו בעיר הזאת, כולל הכוכבים ששמותיהם ידועים לכל, כמו ג'באר גריאגדי-אוגלו, וגם ק'צ'צ'י-אוגלו מוחמד, שהאדיר את מוזיקת העם האזרית והמוגאם האזרבייג'ני באירופה. גם אוזיר חג'יבקוב, המחבר של האופרה הראשונה במזרח המוסלמי, היה גר בשושה. בשושה הופיעו לראשונה באזרבייג'ן אירועים תרבותיים שונים, כמו מופעי תיאטרון, קונצרטים של מוסיקה מזרחית ומערבית, ערבים מוזיקליים ומדעיים, הופעות קרקס הראשונות באזרבייג'ן, כאן נפתחו הספרייה הראשונה וגם בית הדפוס הראשון. ב-7 במאי 2021, בהוראת נשיא אזרבייג'ן, הוכרזה שושה כבירת התרבות של מדינה.

קרבאך תופס גם מקום ראוי בהיסטוריה של הספרות האזרבייג'נית. בימי הביניים, ארץ זו גידלה הוגים ידועים ביותר במזרח המוסלמי, כמו סעיד עמירול ברדאי, סעדולה ברדאי, ומוחמד גארבאגי. במאה ה-18 הניח מולה פנה וואגיף הגדול את הבסיס לאסכולת השירה האזרבייג'נית החדשה. המאה ה-19 הפכה לתור הזהב של הספרות בקרבאך, שלבו ומרכזו היה בשושה, ללא צל של ספק. האנתולוגיה של מירזה מוחסון נבב, המשורר והאמן הידוע, מזכירה כמאה משוררים וסופרים שחיו בעיר. מבין כולם,

מחטיגולו, שזכה בדרגה הצבאית של גנרל-מאיר בהוראת הצאר ניקולס הראשון. מחטיגולו חאן ג'בנשייר, שהלך לעולמו בשנת 1845, היה ידוע כחאן האחרון של קרבאך. החנאות בוטלה בשנת 1822.

יש לציין כי החנאות קרבאך כבשה שטח רחב ידיים, בקרבאך ההררי ובקרבאך השפל - מנהר אראז ועד אגם גוצ'ה. מעונו של החאן והמרכז האדמיניסטרטיבי היה בתחילה במבצר בייאט בשטח אזור אנג'אבאדי של היום, ובשנת 1751 נבנה מעון חדש - מבצר שחבולג. אך אפילו מבצר זה לא עמד בדרישות האבטחה בתנאי מלחמות תכופות וסערות של אותה התקופה. לכן, כבר בשנת 1752, בהוראת החאן, החלה הבנייה של מבצר חדש בחלק ההררי של קרבאך, באזור בלתי נגיש המוקף משלושה צדדים בצוקים אנכיים. כעבור הזמן, הפך המבצר לעיר שושה. יחד עם זאת, במאות ה-18 וה-19, הוקמו באזור גם מבצר אסקראן, עשרות מסגדים, מדרסות, חאנים, אחוזות, גשרים, שתפסו מקום מכובד ברשימה הארוכה של אנדרטאות הנפלאות של אדריכלות אזרבייג'נית. עיר המבצרים שושה היא מוזיאון באוויר הפתוח, ו-17 הרבעים שלה נבדלו כל אחד במראה החיצוני ובפנינות אדריכלות הממוקמות בהם. במחצית השנייה של המאה ה-19 הפכה שושה למרכז תרבותי חשוב עבור כל תושבי הקווקז. העיר זכתה לתהילה מיוחדת בזכות סביבתה המוזיקלית הייחודית: לא במקרה

קראבך הוא אזור היסטורי באזרבייג'ן, שאליו קשור חלק חשוב ממורשת התרבות העשירה ביותר של העם האזרבייג'ני. אזור זה זכה מאז ומעולם לפופולריות רחבה, הן בשל אתרי המורשת העתיקים שלו והן בשל הסביבה התרבותית הייחודית השוררת בו. הפריחה הסגסוג של תרבות, כולל אמנות מוגאם, ספרות, אדריכלות, וכמו כן גם אומנויות עממיות באזור החלו בו במאה ה-18, עם עלייתו של חאנות קרבאך לבמת ההיסטוריה. מבחינה היסטורית, קראבך תמיד היה חלק ממדינות שונות שהתקיימו בשטחה של אזרבייג'ן, החל מאלבניה הקווקזית (המאה הרביעית לפני הספירה ועד למאה השמינית לספירה). החאנות קראבך נוצרה בו-זמנית עם מדינות אחרות באזורים אחרים של אזרבייג'ן, שגם בראשם עמדו חאנים, בשטחה של האימפריה של נדיר שאה אבשר, שקרסה בשנת 1747. השליט הראשון של חאנות קראבך היה פנאחלי חאן ג'בנשייר (1747-1763), ואחריו שלט בנו איברהים-ח'ליל (1763-1806). ב-14 במאי 1805 חתמו איברהים-ח'ליל חאן ומפקד הכוחות הרוסים בקווקז פאבל ציציאנוב על הסכם קורקצ'אי, אשר הסדיר את סיפוחו של החנאות קראבך לאימפריה הרוסית. ההסכם שמר על תוארו של החאן עבור איברהים-ח'ליל, ועל תואר בנו

שטיח מאזור קרבאך. השטיחים מקרבאך, המבוצעים בסגנון ייחודי, מהווים קבוצה נפרדת מכלל השטיחים האזרבייג'ניים. ארמניה מנסה להציג אותם כ"שטיחי ארטסה ארמניים".

שחרור קרבאך: התחייה

IRS

אנאר קרימוב,
שר התרבות של אזרבייג'ן

שחרורו של קרבאך - פירושו איחוד טריטוריאלי, גיבוש תרבותי

גשרים של חודאפרין מעל נהר ארז. גשרים אלה הם לא רק יצירות מופת של אדריכלות
ימי הביניים, אלא גם סמל לאחדות העם האזרבייג'ני.